

Kazimierz Misiaszek

"Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica del'eta adulta", E. Alberich, A. Binz, Torino 1993 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 10, 265-268

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

17. D. Bell, *Powrót sacrum. Tezy na temat przyszłości religii*

Wiek XVIII i XIX charakteryzował się pewnym odrzuceniem religii. W rezultacie doprowadziło to do sekularyzacji. Ostatnio obserwuje się zjawisko odrodzenia uczuć religijnych, powstają liczne ruchy, występują nawrócenia. Zmiany zachodzą również w kulturze. Przeobrażenia dotyczą zmiany postaw moralnych, wrażliwości odczuć, form ekspresji.

Niniejsza pozycja bez wątpienia zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Nie tylko porusza problemy skądinąd bardzo ważne dla każdego człowieka, ale szuka również rozwiązań. Stąd też może być znaczącym źródłem wiedzy i informacji dla studentów pedagogiki, a w sposób szczególny dla tych, którzy opierają swoją wizję człowieka na wartościach chrześcijańskich. Pewnym mankamentem książki są dość liczne błędy drukarskie.

ks. Jan Niewęglowski SDB, Warszawa

E. Alberich – A. Binz, *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'eta adulta*. Editrice Elle Di Ci, 10096 Leumann – Torino 1993, ss. 188.

We współczesnej myśli katechetyczno-pastoralnej coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że nie można w sposób pełny mówić o katechezie, jeżeli zabraknie w niej refleksji na temat katechezy dorosłych. Co więcej, katecheza dorosłych, zgodnie z podstawowymi dokumentami Kościoła (*Catechesi tradendae, Directorium Catechisticum Generale*) jest uznawana za formę podstawową, a jej realizacja za najbardziej pilną, jeżeli pragnie się, aby katecheza dzieci i młodzieży przynosiła pozytywne skutki. Zbytne akcentowanie katechezy dzieci i młodzieży, czy też uznanie tych form za prawie wyłączne i centralne nie tylko nie wyraża całej troski Kościoła w tej kwestii, ale może doprowadzić do kryzysu w duszpasterstwie, które przecież opiera się głównie na osobach dorosłych. To właśnie osoby dorosłe, a szczególnie rodziny, są w pierwszej mierze odpowiedzialne za rozwój religijny potomstwa. Od stopnia dojrzałości wiary rodziców zależy w stopniu bodaj najwyższym jakość wiary dzieci.

W krajach Europy Zachodniej pojawiło się w ostatnim okresie wiele publikacji na temat katechezy dorosłych. Jedną z ostatnich, która próbuje podać w sposób całościowy zagadnienie religijnego wychowania dorosłych, jest pozycja *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'eta adulta*, której autorami są dwaj znani katechetycy: E. Alberich SDB i A. Binz. Pierwszy jest długoletnim wykładowcą katechetyki w dwóch rzymskich uniwersytetach: *Università Pontificia Salesiana* i *Pontificia Università Gregoriana*, drugi członkiem dyrekcji *Institut Romand de Formation aux Ministères* we Fryburgu Szwajcarskim i wykładowcą pedagogiki religijnej w Uniwersytecie Strasburskim. Obydwaj od wielu lat są członkami międzynarodowej ekipy katechetycznej (*Équipe Européenne de Catéchèse*), a ostatnio A. Binz jest jej przewodniczącym. Próbują oni nie tylko zebrać aktualne tendencje katechetyczne dla dorosłych, ale pragną zaoferować własną opinię na ten temat. Ich propozycja, ujęta w siedmiu rozdziałach wymienionej książki, daje bogaty i wyczerpujący wykład zagadnienia. Na ostatnich stronicach (159–183) znajdziemy bogatą literaturę na temat katechezy dorosłych. Rozdział pierwszy traktuje o opcji pastoralnej na rzecz katechezy dorosłych, w drugim wymienione są jej formy i modele, a kolejny, trzeci rozdział, uzasadnia potrzebę zajęcia się tym typem katechezy. W czwartym, autorzy proponują refleksję nad człowiekiem dorosłym, szczególnie w aspekcie psychologicznym, pedagogicznym i socjologicznym z równoczesnym odniesieniem do jego religijnego wychowania. Rozdział piąty mówi o celach katechezy dorosłych, szósty – o treści, a ostatni – o jej podmiotach, metodach i środkach.

Otwierając książkę *Wprowadzenie* informuje o inicjatywach na rzecz katechezy dorosłych w wielu krajach Europy, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanady. Zapoznaje także z aspektami pozytywnymi i negatywnymi omawianego zagadnienia. Wśród pierwszych wymienia

szczególnie rosnące zainteresowanie religijną formacją ze strony ludzi dorosłych, powstające coraz liczniej grupy katechumenalne, odkrycie znaczenia Słowa Bożego i Pisma Świętego dla religijnej formacji, centralne miejsce dorosłego w życiu Kościoła, wolę i chęć rozwijania dialogu między wiarą a kulturą, widzianą w perspektywie integracji wiary i życia, oraz znaczący udział katechezy dorosłych w procesie odnowy Kościoła. Aspekty negatywne, czy też problematyczne, to ciągle jeszcze istniejące niebezpieczeństwo dla wychowania religijnego ze strony empiryzmu, powierzchowności i improwizacji w polu religijnej formacji dorosłych. To także ujmowanie tej formy katechezy tylko w aspekcie wewnątrzkościelnym, z jej prawie wyłącznym zaadresowaniem do praktykujących chrześcijan, a pomijaniem tych, którzy odeszli od wiary lub stoją od niej z daleka. Innymi rodzajami zagrożeń są ukierunkowanie katechezy dorosłych zasadniczo do „czterdziestolatków” i kobiet; brak wypracowanych jej form odpowiadających naturze i potrzebom człowieka dorosłego, przez co katecheza ta przyjmuje formę „infantylną” albo rozczarowuje jej uczestników; brak umiejętności integracji treści wiary (obraz Chrystusa i Kościoła) z potrzebami Kościoła i duszpasterstwa: trudności związane z językiem i procesem komunikacji orędzia zbawienia; styl klerykalny i paternalistyczny w prowadzeniu tej formy katechezy oraz dystans czy rozdział między świadomością moralną, a oficjalną doktryną Kościoła.

Rozdział pierwszy, traktujący o pastoralnej opcji na rzecz katechezy dorosłych, informuje o historycznych i współczesnych inicjatywach na tym polu. Autorzy odwołują się do Soboru Trydenckiego, widzą bowiem w jego uchwałach pewne impulsy dla katechezy dorosłych. Pierwsza połowa XX wieku przynosi większe zainteresowanie się religijną formacją ludzi dorosłych, jednakże tylko w formie wyjaśniania katolickiej doktryny. Przełom w rozumieniu i praktyce tej formy katechezy nastąpił pod wpływem Soboru Watykańskiego II, czego wyrazem są posoborowe dokumenty Kościoła na ten temat. Nie mówi się w nich już tylko o religijnej ignorancji chrześcijan, jako motywie naczelnym w potrzebie jej tworzenia, ale proponuje się nowy jej kształt, który akcentuje potrzebę tworzenia katechezy dorosłych, odpowiadającej potrzebom tej kategorii osób. Na czoło wysuwa się koncepcja tworzenia katechezy „dojrzałej”, mającej w pełni odpowiadać na wszystkie problemy wieku dorosłego. Katecheza ta nie jest także prostym przedłużeniem katechezy dzieci i młodzieży, ale ma zawierać wszystkie elementy i cechy wyróżniające ją spośród innych form. Widziana jest przede wszystkim w optyce ewangelizacyjnej i nawrócenia, a jej znaczenie dla Kościoła i wiary wyrażać się ma przede wszystkim w roli, jaką powinna spełniać na płaszczyźnie pedagogicznej (wychowawczej) i kulturowej. Według autorów znaczy to, że jej wymiar ewangelizacyjny nie ogranicza się tylko do tworzenia projektów pastoralnych widzianych w perspektywie umacniania się wiary katolików, ale także skierowanie ich ku ewangelizacji. Musi mieć także silny charakter wspólnotowy, a jej zadaniem będzie włączanie się w proces odnowy Kościoła. Aby mogła to wypełnić, powinna zostać włączona w całościowe programy duszpasterskie Kościołów lokalnych i troszczyć się o dojrzewanie wiary ludzi dorosłych tak, aby Kościół coraz bardziej ukazywał się jako „dojrzały”, „dorosły”.

Katecheza dorosłych może realizować się w różnych formach: ewangelizacji, katechumenacie, wychowaniu i formacji. Każda jednak z tych form nie wyczerpuje całej treści katechezy dorosłych. Jej tożsamość ukaże się tylko wtedy, gdy uwzględni się ważne dla niej kryteria, wydobywające jej bogactwo i znaczenie. Informuje o tym drugi rozdział omawianego opracowania. Podane dwa podstawowe kryteria mówią o jej związku z różnymi typami duszpasterskiego zaangażowani Kościoła oraz samym akcie katechetycznym. Autorzy rozumieją ją jako działanie eklezjalne i duszpasterskie włączone w trzy funkcje Kościoła: służby (*diaconia*), wspólnoty (*koinonia*) i świadectwa (*martyria*). Kryterium dotyczące natury samego aktu katechetycznego widzi tę formę katechezy jako proces „inicjacji” i „reinicjacji” chrześcijańskiej. Może przyjmować ona formy pierwszej ewangelizacji, ale także powinna podejmować działania zmierzające do nawrócenia i ponownego odkrycia wiary i jej znaczenia dla życia. Rozumiana jako wychowanie nie ogranicza się tylko do kwestii związanych z rozwojem osobowości w znaczeniu psychologicznym, ale zmierza do akcentowania ważności osoby ludzkiej w życiu społecznym, promując w ten sposób postawy szczególnie związane z wolnością. Jej celem jest pomoc w wychowaniu osób wolnych, świadomych i odpowiedzialnych, które mogłyby wejść w konstruktywną przemianę społeczności świeckiej i Kościoła.

Niezmiernie ważną kwestią w życiu człowieka jest motywacja jego zaangażowania. Jest ona najbardziej pełna wtedy, gdy dotyczy tworzenia lub potwierdzania jego tożsamości. W przypadku człowieka dorosłego winna ona koncentrować się na ukazywaniu konkretnych problemów i zadań, gdyż odpowiada to najbardziej jego naturze. Autorzy książki zagadnienie motywacji ujmują w rozdziale trzecim i widzą je w kategoriach społeczno-kulturalnych, psycho-antropologicznych i teologiczno-pastoralnych. Na podkreślenie zasługuje wysuwana przez autorów opinia przełamująca dotychczasowy, statyczny obraz człowieka dorosłego, jako osobowości już ukształtowanej, pełnej, kompletnej. W istocie człowiek dorosły jest w stanie uczenia się i rozwoju, ma własną dynamikę i specyfikę. Prawda ta stanowić winna jeden z podstawowych motywów tworzenia i rozwoju katechezy dorosłych. Wśród motywów teologiczno-pastoralnych warto wskazać na wysuwane przez autorów racje odchodzenia od dotychczasowego, tradycyjnego modelu duszpasterstwa, ujawniający się kryzys wiary i tożsamości chrześcijańskiej, czy niezdolność wychowawczą starszych w stosunku do młodego pokolenia.

Rozdział czwarty przynosi szeroką i dogłębną zarazem psychologiczną charakterystykę wieku dorosłego. Autorzy, przytaczając dorobek naukowy amerykańskich psychologów i teologów, głównie protestanckich, takich jak: Erik Erikson, Daniel Levinson, Robert Kegan, James Fowler czy Fritz Oser, wykorzystują ją zarazem do stworzenia silnego fundamentu katechezy dorosłych, aby ta nie tylko budowała swoją tożsamość na podstawie przemyśleń natury teologicznej i ekklezjalnej, ale miała także znaczenie formacyjne, co przy braku psychologicznych podstaw jest w dużej mierze utrudnione.

Rozdział piąty przynosi refleksję na temat celów katechezy dorosłych. Autorzy nie tyle wymienniają je kolejno, ile raczej podają wskazania i kryteria ich wyborów w trzech płaszczyznach: indywidualnej, społecznej i kościelnej. W pierwszej mówią o nowym modelu chrześcijanina, który jest świadomy swojej wiary i zaangażowany w jej rozwój. Wskazują także na konieczność związków z kulturą, bez której wiara nie znajduje swojego wyraźnego oblicza. Nowy sposób przeżywania wiary to także zaangażowanie w życie Kościoła, czego wyrazem jest czynne uczestnictwo w konkretnej wspólnotie kościelnej. Za ważne uważają formację moralną i umiejętność prowadzenia dialogu międzypokoleniowego. Wybór natomiast celów powinien uwzględniać takie zagadnienia, jak: nawrócenie, interioryzację i dojrzałość w dziedzinie postaw wiary, pogłębienie wiedzy religijnej oraz wychowanie do aktywnego życia. W płaszczyźnie wspólnotowej wskazują na potrzebę tworzenia nowych, bardziej otwartych wspólnot kościelnych, troszczących się o wydobywanie różnego rodzaju posług i charyzmatów. W przypadku kryteriów ekklezjalnych mowa jest nie tyle o integracji z Kościołem, ile o jego tworzeniu, co może wystąpić przy pełnym zastosowaniu „ekklezjologii wspólnoty”, wydobywaniu ważności służby przy odchodzeniu od mentalności opartej na przekonaniu o panowaniu i rządzeniu, czy wreszcie przy dowartościowaniu krytycznych opinii wiernych.

Treści dotyczące katechezy dorosłych znalazły swoje miejsce w rozdziale szóstym. Wśród kryteriów ich wyboru autorzy podają następujące: funkcjonalność, globalność i integralność przekazywanego orędzia, korelacje, esencjalność i jasność treści, dojrzałość, inkulturację i dialog. Podawane treści powinny także zawierać pewien porządek, który autorzy formułują w pytaniach: dlaczego? (znaczenie i rola treści w katechezie); gdzie? (źródła i odniesienia co do treści katechezy); co? (jaka jest właściwa treść katechezy?); jak? (sposób prezentacji treści).

Ostatni, siódmy rozdział, traktuje o podmiotach, metodach i środkach katechezy dorosłych. Mówiąc o podmiotach, autorzy nie wskazują tylko na katechetę i katechizowanego, ale ujmują zagadnienie szerzej, podkreślają znaczenie wspólnoty kościelnej, bez której trudno jest prowadzić spotkanie katechetyczne. Wskazywana metoda powinna być funkcją trzech zadań katechezy: wychowania, nauczania i inicjacji. Nie tyle wskazują na konkretne metody, ile pragną przekazać zasady ich doboru. Wynikiem tego jest wskazanie, aby przechodzić w katechezie od tego, co nazwali *sapere di esperienza* do *esperienza di sapere*: nie tylko ważne jest samo doświadczenie wiary, ile umiejętność jej wzbudzania i przeżycia.

Książkę tę nie tylko warto przeczytać, ale należałoby ją polecić wszystkim tym, którzy w Polsce są odpowiedzialni za kształt duszpasterstwa i katechezy. Nasza bowiem katecheza zbyt skoncentrowana jest na problemach religijnego wychowania dzieci i młodzieży. Tymczasem bez formacji osób dorosłych, szczególnie rodziców, trudno jest mówić o pozytywnych i trwałych rezultatach zabiegów

o dojrzałość wiary młodego pokolenia. Jeżeli dzisiaj słyszy się powszechne już narzekania o małym wpływie wiary na postawy i zachowania dzieci i młodzieży, to wydaje się, że jedną z podstawowych przyczyn tego stanu rzeczy jest zbyt niskie jeszcze zainteresowanie się religijną formacją osób dorosłych.

ks. Kazimierz Misiaszek SDB, Warszawa

Encyklopedia pedagogiczna, W. Pomykało (red.), Warszawa 1993, ss. V + 1016.

Nieczęsto mamy do czynienia na polskim rynku wydawnictw pedagogicznych z opracowaniami encyklopedycznymi. Przez wiele lat środowiska pedagogiczne praktycznie były pozbawione tego typu opracowań. Poza wznawianym *Słownikiem pedagogicznym* Wincentego Okonia nie pojawiały się inne. Dopiero obecnie oddany został do rąk odbiorców obszerny tom, który może, chociaż w części, nadrobić istniejące zaległości. W jakiej mierze to uczyni i czy wypełni najbardziej podstawowe braki?

Encyklopedia pedagogiczna rodziła się dość długo, prace nad nią trwały od końca lat sześćdziesiątych, a wśród widniejących autorów niektórzy już nie żyją (np. B. Suchodolski). „Obecnie wydana *Encyklopedia pedagogiczna* czytamy w *Przedmowie* – to próba ukazania dorobku pedagogów polskich z okresu ćwierćwiecza, a zarazem najnowszych dokonań powstałych w ostatnich dwóch–trzech latach” (s. III). W swoim założeniu ma ona charakter pluralistyczny, co dokumentuje dobór autorów i publikowanych haseł. Wyrazem zakładanego pluralizmu jest także równoległe publikowanie „odmiennych treściowo haseł dotyczących celów kształcenia i wychowania, ideałów wychowawczych, samego Wychowania oraz wielu innych” (*Przedmowa*, s. IV).

Encyklopedia jest dziełem zbiorowym. Znajdujemy w niej ponad 270 haseł ponad 150 autorów. Inicjatorem, twórcą jej koncepcji i głównym realizatorem był od początku prof. dr W. Pomykało. Zaproszono także wielu konsultantów, którzy byli odpowiedzialni za poszczególne działy. Są one wyróżnione w *Spisie treści działów*, przez co *Encyklopedia* nie informuje tylko o alfabetycznym spisie haseł, ale staje się w jakimś sensie „uporządkowanym podręcznikiem pedagogiki”, odsyłając czytelnika do określonego działu tej nauki. I tak odpowiedzialnymi za pedagogikę ogólną byli profesorowie: B. Suchodolski i W. Pomykało, za dydaktykę – prof. dr Tadeusz Lewowicki, za teorię wychowania – prof. dr W. Pomykało, pedeutologię – prof. dr Czesław Banach, pedagogikę opiekuńczą – prof. dr Edmund Trempała, zarządzanie i organizację w oświacie oraz podstawy wiedzy o instytucjach oświatowo-wychowawczych – profesorowie: Jan Kluczyński i Mirosław Szymański, pedagogikę resocjalizacyjną – prof. dr Lesław Pytko, pedagogikę rewalidacyjną – prof. dr Aleksander Hulek, a za psychologiczne podstawy kształcenia i wychowania – prof. dr Włodzimierz Szewczuk.

Wielość zaproponowanych tematów może rzeczywiście służyć pomocą w podstawowej wiedzy pedagogicznej. Długi jednak czas rodzenia się tego dzieła, przypadający głównie na czas wszechwładnie panującego komunizmu, wycisnął na nim swoje piętno. To prawda, że znalazło się tam szersze opracowanie na temat osobowościowych i oświatowo-wychowawczych źródeł upadku w Polsce ustroju lat 1944–1989 wraz z próbą prognozowania perspektyw rozwoju pedagogiki w zmienionej sytuacji społeczno-politycznej (W. Pomykało s. 56–72) oraz są obecne hasła dotyczące wychowania religijnego (K. Przecławski, s. 50–53; 913–916), nauczycielskiej „Solidarności” (K. Przyszczypkowski, s. 729–732), szkół prywatnych i społecznych (T. Lwowski i J. Radziejewicz, s. 799–804), ale brak niektórych – wydaje się ważnych – haseł, a treść szczególnie tych opracowań, które nawiązują do religii i wychowawczej roli Kościoła wzbudza poważne wątpliwości. W *Encyklopedii* nie znajdziemy żadnej wzmianki o personalizmie pedagogicznym, chociaż stał się on już trwałym dorobkiem europejskiej myśli pedagogicznej, a w chrześcijańskiej myśli wychowawczej w Polsce miał i ma swoich wybitnych przedstawicieli (Stefan Kunowski, o. Jacek Woroniecki, ks. Janusz Tarnowski i inni). To prawda, że w okresie komunizmu nie był on kierunkiem miłe widzianym, niemniej należało, dla naukowej